

PRILOG DATIRANJU POSTANKA KORČULANSKE MOREŠKE

Marinko Gjiroje

U gradu Korčuli na istoimenom otoku sačuvao nam se jedan zanimljiv bojni ples, koji već stoljećima izvode pretežno radnici korčulanskih brodogradilišta i zanatlije. Iako doduše taj tradicionalni bojni ples nije tekovina naše autohtone kulture, nego je import, tokom vjekova je ipak poprimio narodni karakter i svoje puno narodno-borbeno značenje. Dok se u zemljama sjevernog dijela zapadnog Mediterana — kolijevci ovakvih plesova s mačevima — kao i u zemljama Srednje Evrope sličnim igrama uglavnom zameo trag, u Korčuli se ona sačuvala sve do dana današnjega u potpuno egzotičnom koloritu, prenoseći se od pokoljenja na pokoljenje. Razmatrajući paralelno s našom moreškom i plesove s mačevima drugdje u svijetu, mogli smo, na temelju sačuvanih oskudnih opisa, konstatirati, da se naša moreška u mnogome razlikuje od ostalih sličnih mačevalačkih plesova. U primanju i prilagođivanju moreške našim prilikama imao je naš narod znatan stvaralački udio. Zato ona u dramskom sastavu, u muzičkoj pratnji, starim kostimima i arhaičnoj formi i posebnu modifikacijama — sadrži znatnu i vidnu razliku. Iako se moreška u nekim zgodama izvodila i u nekim drugim gradovima Dalmacije (Split, Zadar, Vis, Dubrovnik), zadržat ćemo se u našem razlaganju na korčulanskoj moreški, jer Korčula je prvobitni centar jadranske moreške, odakle se po svoj prilici bila proširila u ostale gradove Dalmacije, u kojima se nije mogla dugo održati.

O postanku te bojne igre, kao i o tome, kada, kako i odakle je ona došla u Korčulu, još se ne zna točno. U vrlo burnim i promjenljivim događajima prošlosti zameo se historijat ove zanimljive tradicionalne igre, tako da je njen postanak obavijen tamom. O tome, kako je ona importirana u Korčulu, postoji među domaćim piscima dosta raznih mišljenja, koja najvećim dijelom ostaju samo nagađanja. Budući da se zbog tega kod nas i danas dosta griješi u tom pitanju, smatrali smo korisnim, da na ovom mjestu iznesemo i razmotrimo glavna mišljenja. Ta se mogu svrstati uglavnom u tri grupe: prvu, koja zastupa pretpostavku, da moreška potječe još iz doba starih Ilirâ, drugu, koja iznosi mišljenje, da je importirana iz Genove u XII. st., i treću s mišljenjem, da je bila uvedena u XVI. stoljeću.

Prvo mišljenje iznio je Petar Nižetić (Niseteo) u časopisu »La Dalmazia, foglio letterario economico inteso agli interessi della Provinzia« (1846., str. 13 do 14). On smatra, da je moreška »ples iz prastarih vremena, iz kojeg se razvio ples pirika starih Grka, preinačen u ratnom duhu različitim pokretima, koji se odnose na čud i temperamenat ovog naroda.«¹ Nižetić pretpostavlja, da dalma-

¹ »Non so se vi sia qualcuno tra nostri eruditi, che abbia preso ad esame l'origine di questo nostro ballo guerriero, e che concordi meco in opinione nel giudicarlo ballo di remota antichità, dal quale sia derivato il ballo pirrico degli antichi greci modificato con istudio guerriero a differenti mosse relative all'indole e temperamento della nazione.« (o. c. p. 99)

tinska moreška ima svoj prvi početak u Iliriku u svetom plesu Kureta i Koribanda i tu je svedena na bojni ples, koji su Grci nazivali *pirika*.² O postanku naziva »moreška« on navodi, da je izvođenje od imena »moro« potpuno proizvoljno, jer on može potjecati isto tako i od »Morea« i drugih sličnih imena. No na ovo pitanje, kao uopće na ovu Nižetićevu pretpostavku, osvrnut ćemo se kasnije.

Začetnik druge verzije, korčulanski historičar Natale Trojanis,³ piše, da su morešku izvjesno korčulanski zanatlije naučili od genoveških mornara za vrijeme genoveškog gospodstva nad Korčulom (tu misli na 12. ili 13. vijek!). Ovo mišljenje su ubrzo prihvatili i drugi pisci. Tako ga nalazimo izneseno u uvodu recitativa korčulanske moreške,⁴ gdje se doslovno kaže: »Ne zna se tačno, kako je ta igra postala, ali se drži, da su je Korčulani poprimili od Genovežana, koji su Korčulom vladali od 1100 do 1129. godine.« Uz Trojanisovo mišljenje pristaje i Dr. František Pospišil.⁵

Treću verziju je iznio Andrija Alibranti,⁶ koji piše, da je moreška vjerojatno bila uvedena u Korčulu nakon pobjede Korčulana nad Uluz-Alijem, potkraljem alžirskim, god. 1571., da se ovjekovječi uspomena na taj dan; igru je pak vjerojatno slučajno naučio kakav korčulanski pomorac u Genovi, gdje je ona već od srednjeg vijeka bila u običaju. Drugog je mišljenja Vid Vuletić Vukasović,⁷ koji se ne upušta u bilo kakvo datiranje, ali iznosi, »da je igra bez sumnje španjolskoga porijekla, što nam očituje naziv posljednje figure (španjoleta), koja se više ne igra.«

Eto smo iznijeli glavne verzije. A sad da razmotrimo vjerojatnost svake pojedine. Nižetićeva ilirska hipoteza je presmiona, iznesena možda više kao plod prevelikog lokalnog patriotizma, nego kao rezultat nekog dubljeg istraživanja, te se ne može ničim dokazati. U prvom se redu plesovi starih naroda (Ilira, Grka, Rimljana) mnogo razlikuju od ovog tipičnog srednjovjekovnog bojnog plesa. Zatim protiv ove verzije očito govori i sam naziv »moreška« (*Morisca*), koji sigurno dolazi od naziva »Maur«, talijanski »Moro«, što upravo znači »maurska igra«⁸ ili, prema P. Skoku, to je ženski rod adjektiva *moresco* »sara-

² »Io finisco col dire, che sulla base dei cenni sopra discorsi si possa, se mai non giudico, congetturare, che la *moresca* della Dalmazia abbia avuta la prima origine nell'Ilirio dal ballo sacro dei Cureti o Coribanti, e quivi ridotta a ballo guerriero, nominato dai Greci la *pirrica*.« (ib. p. 107)

³ »Durante il dominio dei Genovesi gli artigiani di Curzola devono aver appresa da quei marinai la *moresca*, specie di danza *pirica*... il quale giuoco i forti Liguri presero dai Saraceni, come lo dice Gir. Boccardo (Feste, giuochi e spettacoli).« Sui monumenti di storia e di arte esistenti nella città ed isola di Curzola con alcuni dati storici, Trieste 1911, p. 37.

⁴ Moreška starinska korčulanska vitoška igra. Tisak korčulanske tiskare — Korčula. s. a. p. 2.

⁵ La *Moresca* studio comparato con particolare riguardo all'Italia settentrionale. Il Folklore Italiano. Catania 1934. p. 4.

⁶ Manuale del Regno di Dalmazia pel biennio 1876.—1877., Zara 1876., p. 98. pod naslovom »Curzola—Korčula«.

⁷ Narodni običaji na otoku Korčuli. I. Moreška. II. Debeli Kralj. Zabilježio Vid Vuletić—Vukasović. U Zagrebu 1891., p. 8.

⁸ Rječnik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb 1911.—1916., sv. VII., str. 7.

censki«, moreška, znači dakle: »saracenska igra«. ⁹ Prema tome se začetak moreške uopće može, s obzirom na njen naziv, dovesti u vezu sa stvarnim događajima nakon pojave Maura, odnosno Saracena u Španiji (VIII. st.), ¹⁰ a s obzirom na sadržaj naše moreške, u kojoj razabiremo borbu između dva muslimanska vladara radi žene, lijepe bule (dakle običan srednjovjekovni motiv, koji dolazi naravno na drugi način i u pastirskim igrama), dovodimo je u vezu s pojavom Turaka u Evropi (XIV. st.). To je terminus a quo. Borba, koja je u sadržaju moreške iznesena, ima prema usmenom saopćenju dra V. Foretića i svoju političku pozadinu u ratovima između Turaka i Arapa u prošlim stoljećima. (S obzirom na raširenost imena Maura za izvjesne stanovnike sjeverne Afrike, tu se misli na Arape sjeverne Afrike). Medusobnih borba između muslimanskih vladara i naroda bilo je mnogo u XVI. i XVII. st., i poznato je, da su Turci inače superiorno gledali na Arape kao manje vrijedne, a to dolazi do izražaja u sadržaju korčulanske moreške. S obzirom na sadržaj XVI. stoljeće datum je ante quem non, jer se prije barem značajniji sukobi Turaka i Arapa ne pojavljuju.

Gotovo svi domaći i strani pisci, koji su se bavili korčulanskom moreškom, slažu se u tome, da ona nije autohtona nego je import izvana. Nadalje, svi pisci, a naročito Wolfram i Galanti, priznaju korčulanskoj moreškoj najveće savršenstvo, dotjeranost i upravo jedinstvenost u poređenju s nizom sličnih plesova drugdje u svijetu. ¹¹ S obzirom na tu činjenicu vrlo je vjerovatno, da je korčulanska moreška nastala upravo u vrijeme, kad su slične igre drugdje u Evropi dosegle svoju najveću rasprostranjenost i vrhunac procvata, a to je prema B. M. Galantiju u Italiji i gradovima sjevernog dijela zapadnog Mediterana razdoblje od XV. do XVII. stoljeća. ¹²

⁹ P. Skok: Od koga naučiše jadranski Jugoslaveni pomorstvo i ribarstvo? Jadranska Straža, 1932.

¹⁰ »... essa non può essere nata prima del fatto reale e concreto che riproduce, il conflitto cioè fra saraceni e cristiani, onde appare pienamente convincente l'opinione degli studiosi che non la fanno risalire a periodo di tempo anteriore al secolo IX.« — Bianca Maria Galanti, La danza della spada in Italia, Edizioni Italiane Roma, s. a. p. 81.

¹¹ »Jugoslaviën hat — soweit die Tänze erforscht sind— drei Schwerttänze auf den Nachbarinseln Lagosta und Korčula, von denen zwei dem Kettentanztypus angehören, sonst weit und breit nichts dieser Art.« Wolfram Richard, Schwerttanz und Männerbund, Kassel, Bärenreiter Verlag, 1936. p. 80.

»Berühmt ist die »Moresca« auf Korčula (Dalmatien).« ib. p. 108.

»La moresca adriatica è quella indubbiamente si presenta come la più completa al nostro studio. Essa offre subito tre particolarità di fondamentale rilievo: è l'unica che sopravviva ancora nel nostro tempo: è pure l'unica, che sulla tradizionale vicenda di battaglia innesti un romanzo d'amore, è infine l'unica, fra tutte le moresche, in cui il conflitto non si svolge più fra cristiani e saraceni, ma invece esclusivamente fra mussulmani, mori da una parte e turchi dall'altra, e precisamente fra il re moro, e il re bianco, mussulmano anche lui.« Galanti, o. c., p. 100.

¹² »Abbiamo già accenato come tale forma abbia regnato sovrana dal XV al XVII secolo in tutta Italia, così nel continente come nelle isole, persistendo poi più a lungo, e fin quasi ai giorni nostri, a Genova, in Corsica, a Malta, e nelle isole adriatiche di Lagosta e di Curzola dove si balla tutt'ora.« o. c., p. 46. (Djelo B. M. Galanti posjeduje izvjesnih netočnosti u pogledu naših bojnih plesova. Jedna od tih je izjednačivanje lastovskog Poklada s korčulanskom moreškom, ma da ova dva plesa nemaju nikakove veze!)

Prema tome ne možemo prihvatiti verziju o genoveškom porijeklu moreške u Korčuli. Uostalom genoveškog gospodstva nad Korčulom između 1100.—1129. nije uopće ni bilo, kao ni kasnijeg, g. 1298., nakon pomorske bitke kod Korčule između Genovežana i Mlečana, u kojoj je Venecija doživjela strahoviti poraz. »Genoveško zauzeće Korčule bijaše samo jedna epizoda. Korčula ostaje i dalje mletačka, a posljedica bijaše od toga zauzeća za nju jedino ta, što je pretrpjela sigurno znatnu štetu bivši opljačkana.«¹³

Osim toga dr. V. Foretić, koji je istražio dokumente za »Povijest Korčule« do 1420. godine, nije uopće nigdje našao da se spominje moreška prije te godine, a dokumente, datirane poslije toga, još nije sasvim potanko proučio, ali je zasad prvi spomen moreške našao u privatnom arhivu obitelji Politeo u Starom gradu na otoku Hvaru. Tu se nalazi jedna cedulja, na kojoj je na latinskom jeziku zapisana pohvala u čast kneza Karla Zane kao zaštitnika moreške, a na toj istoj cedulji napisana se nalazi i druga hrvatska pohvala u čast moreškanata koji su u doba mletačkog kneza Karla Zane izveli morešku.¹⁴ Međutim, kako je Karlo Zane bio u dva navrata korčulanski knez, god. 1700. i 1721., teško je pouzdano reći, na koju se od tih dviju godina odnosi spomen o tom izvođenju moreške u Korčuli. Ne može se sigurno reći, da je cedulja baš original iz vremena Karla Zane, pa prema tome ni da pohvala u stihovima potječe baš iz vremena tog kneza, iako je to vjerojatno. No ova latinska pohvala knezu, u kojoj se spominje korčulanska moreška, prvi je dosada poznati nam spomen moreške u Korčuli u to vrijeme te, bez obzira na postanak hrvatske pohvale, ostaje i dalje kao neosporna činjenica. Tu se ne kaže, da je moreška tada bila prvi put izvedena. Da je to u stvari bio slučaj, bilo bi to po svoj prilici u spomenutom dokumentu i naznačeno. Tamo nije spomenuto ni to, da je ona »starodrevna«, jer se ona, vjerojatno, u to vrijeme na Korčuli još nije bila dugo izvodila. Za izvođenje moreške u Zadru nalazimo prve štampane podatke (to je ujedno prvi dosada pronađeni štampani podatak o moreškama u našim krajevima!) u drugom godištu dvojezičnog talijansko-hrvatskog lista francuske pokrajinske uprave u Dalmaciji, a ujedno u prvoj hrvatskoj novini — Il Regio Dalmata — Kraljski Dalmatin (1806—10), gdje se opisuje¹⁵ izvedba moreške početkom 1807. god. pred generalnim providurom Dalmacije pod francuskom vladavinom Vincenzom Dandolo. Tu se kaže za morešku, da je »davna igra koja prinosi na pamet nekoliko smisnih misljenja od starih vremena i od sridgnih

»Ma il periodo di maggior rigoglio della Moresca in Italia si ebbe nei secoli XV e XVI, anche per l'apporto d'attualità che la battaglia di Lepanto diede agli spettacoli riproducenti il conflitto fra Turchi e Cristiani.« *ib.* 84.

¹³ V. Foretić, Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420. Izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti 1940., p. 71.

¹⁴ Pohvala korčulanskim moreškantima u arhivu Politeo glasi ovako:

Način mnogo harni od Pohvale na čast Hrabrenih, i dosti naučenih od moreške, vitezova Korčulanskih.

Darxava se s vami ima uzrok hvaliti
 Dá se sva uzbudi vasce slave piti.
 Jerbo su umigna u vami velika,
 Za bojno oruxje vladat od Vojnika.
 Dostojni ste slave, vaglia van je datti
 Ku chiete do konceza od svita imatti.

¹⁵ o. c. 1807. g. br. 10, p. 75—77.

vikovaa, kako na priliku Tanaz pirriski, kognike Arapske i Spagnolske, vojniske zabave od Krixnosechih poklese povratisce iz Palestine« (l'antico giuco della Moresca, ginoco che richiama confusamente parecchie curiose idee dell'antichità è dei secoli di mezzo... l'arabo-ispansa Cavalleria, i bellici divertimenti dei crociferi reduci dalla Palestina).

Kao najvjerojatnije smatramo, da se moreška na Korčuli počela izvoditi koncem XVI. st. Pored navedenih dokaza u prilog toj tvrdnji postoji još jedan. Kao što je viteška narodna igra »Sinjska alka«¹⁶ ustanovljena na uspomenu junačkog otpora i pobjede 500 Sinjana protiv navale bosanskoga paše Mehmeda sa 60.000 vojnika (14. VIII, 1715.), te kao što se ta igra prije igrala i u drugim dalmatinskim gradovima (u Imotskom do oko 1840., u Makarskoj do 1832., u Zadru do 1820.), a svagdje na uspomenu nekog važnog događaja, tako je morala i korčulanska moreška nastati na uspomenu kakvog znaменitog datuma u povijesti ovog našeg grada. U svojoj historiji i Korčula je bila nekoliko puta poprištem krvavih bitaka, od kojih su najsvijetlije: poraz vojske i brodovlja napuljskog kralja Ferdinanda 1483., a zatim kudikamo sjajnija hrabra obrana Korčule od zlogasnog alžirskog gusara Uluz-Alije. Stoga je vrlo vjerojatno, da je moreška uvedena u Korčulu nakon ovog junaštva počinjenog od šačice ljudi u borbi protiv znatne neprijateljske nadmoći.

Ako uzmemo u razmatranje sastavne dijelove ovog bojnog plesa, koji uključuje u sebi dramski sastav u stihu, šarolike kostime, muzičku pratnju i specifične plesne pokrete, imamo daljnje indikacije, koje podržavaju našu misao. Specijalni dramski sastav u stihu — djelo nepoznatog pisca srednjeg ranga — koji se govori na početku igre i u sredini borbe, pisan je govorom, kojim su pisali korčulanski pisci stojeći pod uplivom dubrovačkog književnog govora, i to mješavinom ikavštine i ijekavštine. Zanimljiv je prilog iznesenoj pretpostavci i ono, što piše Milan Rešetar¹⁷ o moreški u dubrovačkim dramskim djelima: »Mnogo se pjeva, svira i igra u pastirskim igrama Držićevim, Nalješkovićevim, pa i u dramama Palmotićevim, tako da u svakom od tih komada ima svega toga troga; naročito spominjem, da se u tim prilikama igrala i moreška (igra oboružanih mora-crnaca i Arapa), što se još dandanas igra u pokladima u nekim dalmatinskim gradovima. Tako se već u natpisu Držićevc »Tirene« kaže, da u njoj »ulazi način od moreške i tanac na način pastijerski«; i na kraju drugoga akta Palmotićeva »Pavlimira« »ovdi se čini moreška s lucim i strjelami«, a u trećem aktu »Ipsipile« Argonauti i diklice »čine među njima morešku s mačevima.«

Starinski kostimi moreške nemaju nikakve veze s našim narodnim nošnjama, kao što je slučaj kod naših narodnih kola i igara, a nemaju nikakve sličnosti ni s povijesnim nošnjama Maura i Španjolaca srednjega i novoga vijeka. Neka razumljiva sličnost u kroju i izradbi s ratničkom nošnjom srednjega vijeka daje se naslutiti, ako se uklone njeni sastavni dijelovi: oklop i štit. No najstariji sačuvani kostimi korčulanske moreške (koji su kod »bilih« igrača crvene boje sa zlatnim prugama i resama, a kod »crnih« crne boje sa ornamentom u obliku srebrenih pruga i resa) nose na sebi tragove kasnijeg baroknog vremena.

¹⁶ M. Stojković. Alka, Hrvatska enciklopedija I, p. 247.

¹⁷ Stari dubrovački teatar (Narodna starina 2), p. 101.

RÉSUMÉ

Dans l'article intitulé «Une contribution à la date de l'apparition de la »Moreška« de Korčula», l'auteur traite la question de la date de ce jeu guerrier qui est joué depuis des siècles dans la ville dalmate de Korčula. Après avoir résumé les hypothèses illyrienne et génoise, il les écarte toutes les deux et accepte comme la plus probable la troisième, donnée par Andrea Alibranti qui tient pour certain que la Moreška a été jouée pour la première fois à Korčula après la victoire remportée par ses habitants sur Uluz-ah (a. 1571) pour perpétuer le souvenir de cet exploit l'auteur apporte quelques données nouvelles en faveur de le cette assertion.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA IV

1951

BROJ 1-4

NAKLADA „ŠKOLSKA KNJIGA“ / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

VLADIMIR BABIĆ
MIROSLAV BRANT
GRGA GAMULIN
MARKO KOSTRENČIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

JAROSLAV ŠIDAK

I Z D A J E
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
Z A G R E B